

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA GENDER YONDASHUVLAR

Tojiboyeva Xilolaxon Maxmutovna,

O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti direktorining ilmiy ishlar va innovatsiyalar b‘yicha o‘rinbosari, pedagogika fanlari doktori (DSc), katta ilmiy xodim

Annotatsiya. Butun dunyoda gender tengligiga erishish mamlakat va shaxs rivojlanishining markaziy nuqtasiga aylanib bormoqda va davlat strategiyasining muhim qismi bo‘lib, u erkaklar va ayollarning jamiyatning barcha sohalarga simmetrik va muvozanatli faoliyatining gender modeliga asoslanadi. Gender munosabatlar tizimining ijtimoiy-madaniy qurilishida ta‘limning rolini inkor etib bo‘lmaydi. Maktab amaliyotida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, gender tengligi qadriyatlarini nuqtai nazaridan u sezilarli modernizatsiyaga muhtoj. Aynan shuning uchun ham hozirgi vaqtda ta‘lim sohasida gender yondashuvini qo‘llash erkak va qiz talabalarning ta‘lim darajasi va sifatini oshirish yo‘li sifatida qaralmoqda. Ammo gender metodologiyasini qo‘llaydigan ko‘plab ijtimoiy va gumanitar fanlardan farqli o‘laroq, pedagogika gender nazariyasini o‘zlashtirish va qayta ishlashda ulardan ancha orqada qolmoqda, shuning uchun bizning fanimizda gender yondashuvlari hali ham ilmiy jihatdan ekzotik sifatida qabul qilinadi. Pedagogika fani va o‘qituvchilar ta‘limi gender tushunchasini o‘zlashtirish yo‘lining eng boshida. Bolalarning gender sotsializatsiyasi jarayonini tushunish va professional ishtirok etish uchun o‘qituvchiga gender, gender texnologiyalari sifatida ta‘lim va tarbiyaning pedagogik jihatlari, samarali gender omillari, shartlari va mezonlari haqidagi ilmiy bilimlar tizimini o‘z ichiga olgan tegishli uslubiy qo‘llanmalar zarur. Maqolada ta‘limda gender yondashuvini joriy etishning dolzarbligini asoslashga qaratilgan dalillar keltirilgan, shuningdek, o‘qituvchilarning ta‘limda gender yondashuvi haqidagi g‘oyalari tahlili keltirilgan.

Kalit so‘zlar: jins; ta‘limda gender yondashuvi; gender yondashuvini amalga oshirishga tayyorlik; o‘qituvchilarning ta‘limda gender yondashuvi haqidagi tasavvurlari.

ГЕНДЕРНЫЕ ПОДХОДЫ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Таджибаева Хилолахон Махмутовна,

Заместитель директора Научно-исследовательского института педагогических наук Узбекистана по научной работе и инновациям, доктор педагогических наук (DSc), старший научный сотрудник

Абстрактный. Достижение гендерного равенства во всем мире становится центральным пунктом развития страны и личности и является важной частью государственной стратегии, в основе которой лежит гендерная модель симметричной и сбалансированной деятельности мужчин и женщин во всех сферах жизни общества. Роль образования в социокультурном построении системы гендерных отношений нельзя отрицать. Исследования, проведенные в школьной практике, показывают, что она нуждается в существенной модернизации с точки зрения ценностей гендерного равенства. Именно по этой причине применение гендерного подхода в сфере образования рассматривается как способ повышения уровня и качества образования студентов мужского и женского пола. Но в отличие от многих социальных и гуманитарных наук, использующих гендерную методологию, педагогика значительно отстает от них в освоении и обработке гендерной теории, поэтому гендерные подходы до сих пор считаются в нашей науке научной экзотикой. Наука педагогика и педагогическое образование находится в самом начале пути освоения понятия гендера. Для понимания процесса гендерной социализации детей и профессионального участия педагогу необходимы соответствующие методические пособия, включающие систему научных знаний о гендере, педагогические аспекты образования и воспитания как гендерные технологии, эффективные гендерные факторы, условия и критерии. В статье представлены аргументы, направленные на обоснование актуальности внедрения гендерного подхода в образовании, а также анализ представлений учителей о гендерном подходе в образовании.

Ключевые слова: пол; гендерный подход в образовании; готовность реализовать гендерный подход; представления учителей о гендерном подходе в образовании.

GENDER APPROACHES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Tojibayeva Khilolakhon Makhmutovna,

Deputy Director of the Scientific Research Institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan for scientific affairs and innovations, Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), senior researcher

Abstract. Achieving gender equality around the world is becoming a central point of country and individual development and is an important part of the state strategy, which is based on the gender model of symmetrical and balanced activity of men and women in all spheres of society. The role of education in the socio-cultural construction of the system of gender relations cannot be denied. Research conducted in school practice shows that it needs significant modernization in terms of gender equality values. It is for this reason that the application of the gender approach in the field of education is considered as a way to improve the level and quality of education of male and female students. But unlike many social sciences and humanities that use gender methodology, pedagogy lags far behind them in the assimilation and processing of gender theory, so gender approaches are still considered scientifically exotic in our science. The science of pedagogy and teacher education is at the very beginning of the way of mastering the concept of gender. In order to understand the process of gender socialization of children and professional participation, the teacher needs appropriate methodological manuals that include the system of scientific knowledge about gender, pedagogical aspects of education and upbringing as gender technologies, effective gender factors, conditions and criteria. The article presents arguments aimed at justifying the relevance of introducing a gender approach in education, as well as an analysis of teachers' ideas about a gender approach in education.

Key words: gender; gender approach in education; readiness to implement a gender approach; perceptions of teachers about the gender approach in education.

Gender (ijtimoiy yoki sotsial-madaniy jins) zamonaviy fanlararo tadqiqotlar, jumladan, pedagogik tadqiqotlar markazida

Gender masalalari keyingi yillarda fanda (falsafa, psixologiya, sotsiologiya, tilshunoslik va boshqalar) keng va chuqur o'rganilmoqda. Biroq, ta'limning gender jihatlari, xususan, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashning gender xususiyatlari etarli darajada o'rganilmagan.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy tizimidagi vaziyatni tahlil qilar ekanmiz, kelajakdagi o'qituvchini rivojlantirishda gender yondashuvining muhimligini ta'kidlab o'tish mumkin emas. Bizning fikrimizcha, bu kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish maqsadida kadrlar tayyorlashni optimal tashkil etish shartlaridan biridir.

Zamonaviy ta'lim o'g'il va qizlarning kasbiy imkoniyatlari tengligini ta'minlaydi, ammo biz ko'plab kasblar va mutaxassisliklar bo'yicha mutaxassislar tayyorlashda to'liq tenglik yo'qligini kuzatamiz. Jumladan, muhandis, mexanik, traktorchi, elektromontyor va boshqalarni tayyorlash yoshlarni tayyorlashni nazarda tutadi; o'qituvchilarni (boshlang'ich sinflar, rus tili va adabiyoti va boshqalar), oshpazlar, buxgalterlar va boshqalarni tayyorlash qizlarni tayyorlashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, har qanday gender talablari va cheklovlari hujjatlarda aks ettirilmagan, ular ijtimoiy stereotiplar, standartlar va amaliyotlar bilan belgilanadi.

Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalarining gender kompetensiyasi talabalarning gender xususiyatlari to'g'risidagi bilimlarni hamda ularni o'qitish va tarbiyalash jarayonida hisobga olish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Bo'lajak o'qituvchining gender o'ziga xosligini shakllantirish, gender munosabatlarining turli madaniyatlari qadriyatlarini asosida erkaklar va ayollarning jamiyatdagi maqsadi, ularning mavqei, funktsiyalarini tushunish kabilarni ularning o'z ichiga oladi.

Tadqiqotimizning nazariy va uslubiy asosini kompetentsiya va gender yondashuvlari tashkil etadi, unga ko'ra, eng muhimi, o'qituvchining ongliligi emas, balki uning amaliy kasbiy

hayoti va faoliyatida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishdagi gender kompetensiyasi, ularni aks ettirish, o'z-o'zini o'zi boshqarish qobiliyatidir.

Ayol va erkak o'qituvchi o'z oldiga maqsad va vazifalarni qo'ya olishi, o'z-o'zini aks ettirishga asoslangan yangi tajribasining samaradorligini loyihalashi va baholashi muhimdir, shunda kasbiy pedagogik faoliyatning o'zi assimilyatsiya predmetiga aylanadi va o'tish xarakteriga ega bo'ladi.

Ta'lim va tarbiya mahsuli bo'lgan gender kompetensiyasi bo'lajak o'qituvchining shaxsiy o'sishiga, uning yaxlit o'zini o'zi tashkil etishiga, shaxsiy va kasbiy tajribasini sinteziga yordam beradi. Gender kompetensiyasi, o'qituvchining boshqa kasbiy kompetensiyalari singari, «shaxsiy o'zini o'zi anglash, shaxsning boshqalar tomonidan tan olinishi va uning o'z ahamiyatini anglashiga yordam beradigan bilim va ko'nikmalarning mavjudligi shaklidir». O'qituvchining gender ta'limiga tayyorligi, shu jumladan o'qituvchining zamonaviy yoshlar o'rtasida jinslar o'rtasidagi munosabatlar madaniyatini uyg'unlikka asoslangan holda jonlantirish qobiliyati, qizlar va yoshlarda qadriyatlarga asoslangan munosabatni shakllantirishi muhim.

Gender kompetensiyasining tarkibi: kontent komponenti (o'qituvchining erkak va ayol rollari to'g'risida rivojlangan tushunchasi; o'quv jarayoni sub'ektlarining gender xususiyatlarini bilish; gender farqlash texnologiyalari va gender pedagogikasining boshqa jihatlarini bilish), refleksiv komponent (o'z-o'zini takomillashtirish), gender yondashuvi nuqtai nazaridan o'z faoliyati va bayonotlarini tahlil qilish va o'z-o'zini baholashga asoslangan; jamiyatda mavjud bo'lgan gender stereotiplarini tahlil qilish; o'qituvchining gender sezgirligi), tashkiliy komponent (tegishli tashkiliy va pedagogik faoliyatni yaratish qobiliyati jinsidan qat'i nazar, har bir talabaning salohiyatini rivojlantirishni ta'minlaydigan shart-sharoitlar; gender sotsializatsiyasi jarayonini boshqarish va gender tengligi g'oyalari asosida o'quv jarayonini tashkil etish qobiliyati).

Biz o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini amalga oshirish ikki komponent (individual va kasbiy), ya'ni o'quvchilarning individual gender xususiyatlarini o'rganish va kasbiy pedagogik tayyorgarlik asosida eng maqbul degan pozitsiyaga to'xtalidik.

Bo'lajak o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni ma'lum bir strategiya bo'lib, u quyidagi tamoyillar asosida amalga oshiriladi: gender sotsializatsiyasi sub'ekti sifatida talabaga e'tibor berish, qiz yoki o'g'il bolaning o'ziga xos individualligi, kelajakdagi ayol o'qituvchi, bo'lajak erkak o'qituvchi; individual gender xususiyatlarini o'z-o'zini bilishga qiziqishni kuchaytirish, o'z oilasidagi gender munosabatlarining xususiyatlarini tushunish, bolalik davridagi ayol/erkak individualligining ichki imkoniyatlarini tanqidiy tahlil qilish va ayolning o'zini o'zi rivojlantirish dasturi orqali fikrlashi; hozirgi va kelajakdagi erkak individualligi; mustaqillikni faollashtirish; ijodiy faoliyat; pedagogik fanlarning turdosh fanlar sikllari bilan aloqasini ta'minlash, o'qituvchining gender o'ziga xosligining mohiyati haqida innovatsion xabardorligi, gender munosabatlaridagi o'zgaruvchanlik, bo'lajak o'qituvchini maktab o'quvchilarining gender ta'limiga tayyorlashning mazmuni, shakllari va usullaridagi dinamik o'zgarishlar.

Birinchi bosqich (boshlang'ich) - bo'lajak o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirishning axborot-diaagnostik (universitetga tayyorgarlik va universitetda 1-kurs) - kasbiy o'zini o'zi bilish, shaxsning gender xususiyatlarini tushunish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish. o'z ijtimoiy va gender tajribasini tahlil qilish asosida gender muammolarini hal qilish uchun ijodiy pedagogik muammolarni aniqlash, shakllantirish, tahlil qilish va hal qilish qobiliyatini shakllantirish, ilgari olingan bilim va ko'nikmalarni yangi vaziyatga mustaqil ravishda o'tkazish, muqobil variantni ko'rish.

Bo'lajak o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirishning dastlabki bosqichi universitetda kasbiy tayyorgarlikning boshlanishiga to'g'ri keladi. Bu universitet muhitiga moslashish davri. Bo'lajak o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirishning birinchi bosqichining tematik mazmuni «O'qituvchilik kasbiga kirish» (mavzular: «Gender rollari va o'z-o'zini imidji», «Oiladagi munosabatlar turlari va mening munosabatlarim», «Jamoat joylarida gender-rol xulq-atvori va gender munosabatlari», «Gender ta'limining mohiyati va

kelajakdagi o'qituvchi sifatida bu jarayonlardagi imkoniyatlarim”).

“Umumiy psixologiya” (mavzular: “Shaxsiyat, ayol/erkak individualligi”, “Ayol/erkak individualligining rivojlanish sohalari: intellektual, motivatsion, hissiy, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi anglash”), “Madaniyatshunoslik” («Turli madaniyatlarda gender ta'limi va gender munosabatlarining xususiyatlari»)), «Ijtimoiy pedagogika» («Gender stereotiplari va ayollar/erkak individualligining individual xususiyatlari», «Mening yoshimdagi gender sotsializatsiyasining xususiyatlari: qizlar/o'g'il bolalar», «Individual va o'z hayoti, kasbi va maktab o'quvchilariga gender ta'limi muammosi bo'yicha kasbiy yo'riqnomalar) va boshqalar.

Ikkinchi bosqich (asosiy) nazariy va amaliy (2-3 kurs) - gender ta'limi g'oyasining paydo bo'lishining ijtimoiy va ilmiy shartlari, uning asosiy tushunchalari, gender ta'limi muammosiga zamonaviy yondashuvlar bilan tanishish. Ushbu bosqichda talabalar odatda pedagogik voqelikka yo'naltiriladi, yangilangan maktab muammolari va ehtiyojlari, maktab o'quvchilarini gender ta'limining maqsad va vazifalari shakllantiriladi. Talabalar maktabda, qo'shimcha ta'lim muassasalarida gender ta'limi usullari bilan tanishadilar, original dasturni (jamoat yoki individual) yaratishda qatnashadilar, amalga oshirishdagi qiyinchiliklarni tahlil qiladilar va bashorat qiladilar, nazariy bilimlarga ega bo'ladilar va amaliy ko'nikmalarni egallaydilar, o'z-o'zini rivojlantirish usullarini o'rganadilar; o'z gender-rol xulq-atvorini, jins bilan munosabatlar madaniyatini tartibga solish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladilar, bu ularga maktab o'quvchilarini jins va yosh xususiyatlariga muvofiq gender ta'limining maqsadlarini belgilash va usullarini o'zlashtirishda yordam beradi.

Uchinchi bosqich (yakuniy) - aks ettiruvchi-analitik (4-5 kurs) - gender kompetentsiyasini o'z-o'zini tahlil qilish bilan boshlanadi: «Men hozir ko'p narsani tushunaman, menda yaxshi munosabat bor ...», «Men ishlashning o'ziga xosligini his qildim. qizlar va o'g'il bolalar bilan», «Men erkak / ayol o'qituvchilar mendan nimani kutishlarini tushundim / va bolalarning umidlarini qondirishga harakat qildim / ularga ayol / erkak individualligini o'z-o'zini anglash va takomillashtirishda pedagogik yordam ko'rsatishga harakat qildim». Talabalar mualliflik gender ta'limi dasturlarini amalga oshirishdagi muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarni tahlil qilishni o'rganadilar. Ushbu bosqichda o'qituvchining shaxsiy ijodiy pozitsiyasi, uning qarashlari va munosabatlari tizimi sifatida, maktab o'quvchilarining gender tarbiyasi muammosiga nisbatan innovatsion madaniyat darajasi va erkak yoki ayol tipidagi pedagogik qarash shakllanadi.

4-5-bosqichga kelib esa qiz/o'g'il talabalarning gender-rol repertuarlari xotin/er, ona/ota ko'rinishida murakkablashadi. Ko'pchilik uchun do'stona va mehrlil munosabatlar oilaviy munosabatlar va yangi mas'uliyat bilan to'ldiriladi, bu esa o'z qizini / o'g'lini tarbiyalash bilan bog'liq holda gender ta'limi muammosiga qiziqishni oshiradi. Turli kurslarning mazmuni gender stereotiplari va zamonaviy jinsiy rollar, o'smirlik yoshidagi gender sotsializatsiyasining xususiyatlari, ayol / erkak individualligi, gender madaniyati haqidagi g'oyalar bilan bog'liq bo'lgan bilimlar, pedagogik vaziyatlar, jamoat joylarida, oilada, universitetda, do'stlar bilan munosabatlar, samimiy muloqotga yo'naltirilgan rolli o'yinlarni o'z ichiga oladi.

Biz 4-5-kurs talabalari uchun “Munosabatlar madaniyati: gender jihati” tanlov kursini ishlab chiqdik, uning davomida talabalar ijodiy topshiriqlarni bajardilar: “Mening oilam va “men””, “Munosabatlar: erkak (erkak yetakchi, ayol – izdosh), ayol (ayol - etakchi, erkak - izdosh), androgin (uyg'unlik, sheriklik) va men uchun eng maqbul», qiz/o'g'il va bo'lajak o'qituvchi sifatida o'zini aks ettiruvchi insho; gender munosabatlariga oid videolavhalardan parchalarni ko'rish: oilada, jamoat joylarida va hokazolar va fikrlar, xulosalar almashish; individual suhbatlar, maslahatlar, «Mening kelajagim gender dasturi: individual va professional» original loyihalarini himoya qilish.

Eksperimental ish davomida umumiy gipoteza tasdiqlandi, unga ko'ra bo'lajak o'qituvchining gender kompetentsiyasini rivojlantirish jarayoni, shu jumladan talabalarning maktab o'quvchilarining gender ta'limiga tayyorgarligi, agar u bir qator maxsus talablarni qondirsa, ma'lum darajada boshqariladi. tashkil etilgan pedagogik sharoitlar: birinchi kursdan to'rtinchi-beshinchi kursgacha tayyorgarlikning barcha bosqichlarining uzluksizligi; individual va professional gender salohiyatining psixologik diagnostikasi; o'quvchilarda gender o'ziga

xosligini, gender munosabatlari madaniyatini, shu jumladan uning jinsi va pedagogik faoliyatidan qat'i nazar, insonning shaxsiyatiga qadriyat sifatida qadriyatga asoslangan munosabatni uslubiy, umumiy pedagogik, psixologik, maxsus va uslubiy munosabatlarga asoslangan holda shakllantirish. talabalar-ni tayyorlash; talabalarda innovatsion madaniyatni shakllantirish, yangilikni qabul qilish; pedagogik amaliyotning tizimli tuzuvchi funksiyalarini ilmiy kadr-lar tayyorlash bilan birlikda ta'minlash; ta'lim va kasbiy tayyorgarlikning umumiy muammolariga mos ravishda bilimlarni birlashtirish, turli fanlar va talabalar bilan ishlash shakllarining o'zaro ta'siriga asoslangan kompetensiyaga asoslangan va gender yondashuvlarini amalga oshirish; bo'lajak o'qituvchining gender kompetensiyasini rivojlantirishga samarali hissa qo'shadi.

Adabiyotlar

1. Рожкова С.В., Мошненко В.В. Гендерная компетенция педагога. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dogmon.org/gendernayakompetenciya-pedagoga.html>.
2. Рыков С.Л. Гендерные исследования в педагогике // Педагогика. – 2001. – №7. – С. 17-22.
3. Стрекалова Н. Гендерная асимметрия в системе высшей школы: проблемы и решения // Высшее образование в России. – 2002. – № 5. – С. 62- 64.
4. Штылева Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании. – М., 2014. – 16 с.